

Eduardo Berti

(1964, Arjantin)

zeki z kirmizi

2017

**Berti, Eduardo; Düşlenen Ülke (El pais imaginado lpedimante, 2012),
Çev. Roza Hakmen,
Metis Yayınları, Birinci Basım, Mart 2014, İstanbul, 170 s.**

Gizem(li/ci) bir roman mı? Doğrusu hem evet, hem hayır... Şaşırtıcı olan Eduardo Berti'nin Arjantin'li (Buenos Aires), genç sayılabilecek bir yazar olması (53 yaşında). 2012'de İspanyolca yazılmış en iyi romana verilen '*Premio Las Américas de Novela*' ödülünü almış **Düşlenen Ülke**. Paris'te yaşayan Berti, aynı zamanda N. Hawthorne, H. James, C. Dickens, J. Sternberg, E. Bowen çevirmeni.

Yine Roza Hakmen ve yine olağanüstü bir çeviri gömüsü. Neden gömü? Bu ülkede kim Roza Hakmen'i çevirilerinden ötürü hak ettiğince onurlandırıyor?

Kitap bağlamında usuma takılan önemli soru, Arjantinli bir yazarın Çin tını içinden Çinli bir öyküyü neden, nasıl yükselttiği. Aptal bir açıklama Arjantin (Latin diyebiliriz) yazınının yerel (coğrafyasal) anlatı olanaklarını her anlamda tüketmiş olduğu, başka (egzotik) ekinlerden biçim, içerik devşirdiği olurdu. Berti ya da herhangi bir yazar için artık böyle bir şeyi söyleyemeyiz ama küresel (global) köyde hepimiz aynı kaptan yiyip aynı kaba sıcıyoruz, desek çok yanlış olmaz. İnsanı şaşırtan, içine sızılmaz, gerçekten özgün ve yerel bir ekinin (Çin) neredeyse antropolojik düzeylerde seçilmiş olması. Çünkü iki, başka olmak bir yana neredeyse karşıt (nereye dek ayrı bir soru) ekinden söz ediyoruz. Arjantin (Latin) ekini zamanı, çağın tınıni koşuşmaca, sıçramalarla atlaya zıplaya zorlayan devingen, genç bir ekinen, Çin bundan 30-40 yıl öncesine dek zamanı, binlerce yıllık özekininin tüm tarihsel ağırlığını taşıyarak yakalamaya çalışan, zaman ırmağının akışına geriden, ağır ve sabırla katışan bir büyük, derin ekindi ve yine biliyoruz ki dünyaya açılan ikinci Dünya devi Çin hızla (çağ hızıyla) Latin Amerikalılaşıyor, hatta *Dünyanın* güncel hızını ivmeliyor da. Ama Berti yoksul tarımsal Çin'e bakıyor, öyküsünü böyle bir Çin'e yerleştiriyor. Edindiğim izlenim, Berti'nin Çin ekiniyle özel, içeriden bir ilişkisi olduğu. Başlarken Doğuculuk (oryantalizm) kuşkusu beni duralatmış olsa da ilerledikçe Berti'nin yazı tutumunda bildiğimiz anlamda *Doğuculuk* olmadığını gördüm. Yine de sömürgecilik (kolonyalizm) dönemine özgü kavrama, algı ve uslamlama yönünde köklü yerdeğişiklikleri (ikâme) yapma tutkusunun çağcıl bir uyarlamasından söz edebiliriz belki. Ama *Zen*'den söz edebilir miyiz bilmiyorum. Çünkü kıpırsızlık düşüncesi denebilecek (kendi içinde çelişik) Zen açılımları **Düşlenen Ülke**'de var, diyemeyiz. Tersine, yok. Zaten Çin coğrafyasında (kırsalında) geziniyoruz. Ölü(m) diri(m) ile Batı ekininde olduğunca ayırıştırılmadığı gibi iki dünya arasında geçişler, bağlar korunuyor. Ölüm yaşamın tümleci olarak sürüyor, saltık bir kopuş olmasını yadsıyan bir halk ekini söz konusu. Ölen gitmiyor, başka biçimde geliyor. Ölüyle evleniliyor (geleneğin içinde). Ölü (nine) ayırışmamış, koza dönüşümleri içerisinde küçük anlatıcı kızla buluşuyor, konuşuyor, bu ya da oradaki yaşamdan, sorunlardan söz edip torununa öğütler veriyor.

Eduardo Berti'nin tıpkı has Batılı Rilke gibi Batı usunun (akıl) sınıflandırma eğilimine karşı koyan, direnen bir yanı olduğu açık. Ölüyü tabuta (mezara) koy kurtul. Çocuğunu evlendir kurtul. Sayrıyı hastaneye, çocuğu okula, kuşu kafese, herkesi kendi yerine göm ve kafan yatışsın, herkes doğru yerde duruyor diye. (Kuş gökte süzülürken yanlış yerde olduğunu düşünmemize az kaldı, kalmadı bile.) Ölü ölüdür, kuş kafeste, armut manavdadır, başka şey değil. Oysa Duchamp gibi Berti de, Gelin, ölüyü diriye, diriye ölüye katalım, yaşamı en az ikiye katlayalım, diyenlerden. Böylesi bir tutumun türümüzün değişik dışavurum biçimleri içinde değişik sonuçları olacaktır, olmuştur ama gözyumulabilir, belli bir düzeye dek kabul edilebilir olan tutumun

sanatsal dışavurum (anlatım) olacağını geçerken belirteyim (Proust). Konuyu anlatının, dışavurum uygulamalarının (teknik) olanaklarını genişletmek başlığı altında yorumlama yanlısıyım. Yapılanı gizemlileştirmeye (*mistifikasyon*) bağlamadan önce iki kez düşünürüm. Yazarımızın derdi ne o, ne bu. O daha yalın ve etkili, insanı yüreğinden yakalayacak, kalıcı izler bırakacak bir öykünün peşinde ve binlerce yıllık öykü(leme) geleneğini (*narration*) türümüzün başlangıçlar, ilkörnekler (arketip), asal biçimbirimler bağlamı, *paradigması* içinde yineliyor. İlkörneklerden biri de ikizle(n)me izleği. Bunun insanın derin bilincinde (ya da bilinçaltında) henüz yanıtı verilememiş bulanık, karanlık, ürkütücü sapı olan çıkışlardan biri olduğunu düşünmeliyiz, tabii Kafka'yı da harmanlayarak. Aynı şeye ayna izleği de diyebiliriz (Yine usum Bachelard'a kayıyor.) Konu, kök-imge tartışmasıdır ve imge bir çözüm değil, ikilenme, ayrışma, bozunum, açılım olduğuna göre arkadan gelenlerin topuna birden türeyimsel, ikincil çeşitlemeler diyebiliriz. Başlangıçsa bir varsayım ya da seçim olabilir en çok. Bir imgeyi kök imge yaparsa türel dönüşüm şafağındaki ilk adım, ilk ses, olmuş olandan bir an için başka olanın yeni, hatta şimdi oluşmaya başlayan belleğe (y/k)azılması ve bir saniye sonra gerçekleşen anımsamadır.

Berti düşülkesini tasarımlarken ölü ve diri evrenleri birbirine katıp harmanlamanın ötesinde bir şey yapıyor. Yerelin doğrudan saflığına dayalı bir görüngübilimi uyguluyor. Koşulları ayrıca alarak, bildik sözü, davranışı bilinmedikleştiriyor. (Duyulmadıklaştırma, olmadıklaştırma, vb.) Bir yanıyla saydamlaşan koşulsuz varoluş öteyanıyla soyutlanıyor, dışarılanıyor. Gelenek ve onun toplumsal karşılıkları, temsilleri tüm gerekçeli ağırlıklarını yitiriyor, bir kadın bir erkeğe değil, bir kadın bir kadına sevdalanıyor (bağlanıyor). Bunun sevicilikle, cinsellikle ilişkisi yok ya da çok uzak. Berti'nin derdi de bu değil. O koşulsuzlukla, koşulun ayraç içine alınması ve bundan doğabilecek sonuçla ilgili. Ne olur? Yerçekimsiz kalmış insan ne yapar? (Bkz. *Chagall, 1887-1985*). Ayraçlama işlemi tıpkılanmaya, ikizlenmeye, aynada kendine bakmaya dek sürdürülebilir mi? Çünkü anlatıcı genç kız, Xiaomei'yi, kör kuşçunun kendisiyle aynı yaştaki kızını gördükten sonra ya görmemiş gibi yapacak ya da iki genç kız öyküsünden tek genç kız öyküsü çıkaracaktır. "*Onda bir kusur bulmanın okyanusta bir iğneyi bulmaktan daha zor olduğu sonucuna varıyordum.*" (41) Bu eksen ya da odak kayması yaşamını köklü biçimde yerinden oynatacak, önce iki (aynı zamanda Xiaomei), sonra üç (Xiaomei'nin benzettiği oyuncu Lingyu) kişi olacak. Kocasıyla (Fanghzi) hangisini paylaştığını kim bilebilir?

Tüm bunlar da ikincil. Eduardo Berti billurlaşma (kristalleşme, cristalization) anıyla ilgili. Koşulsuz varlığın gerçekleşme olanağıyla (imkân), sesin sessizlik, bedenin bedensizlik, sevmenin birlik (saltık özdeşlik) olduğu o anla. Yani olanaksızla (düşülke, ütopya) ilgili. En aza inmiş, tüm artığından kurtulmuş, herkes(l)e ve her şey(l)e karışmış, bölünerek çoğalmış, beni sonsuz benlemiş öykü(süzlük) ile... Ama öyküyü bitirmek, bir genç kızdan iki genç kız yapmak, onları aynada birbirine yansılama için Marias'ın dediği gibi anlatmak değil tersini yapmak gerekiyor. Aslında düşlenen ülke düşleyenin acı çektiği yerle ve onun geometrisiyle bağlantılı. O ülkeden söz ediyorsak eğer, Eduardo Berti'nin ***Düşlenen Ülke*** adında kitabı şu an önümüzde açık durduğu içindir.

Saydamlaştırma, billurlaştırma girişimi dünyaya çarpacaktır eninde sonunda (meteor) ve giderek durulaşan anlatıcı dili sınıra gelince inceliyor kopacaktır. Eduardo Berti dili sınırına taşıyor, deniyor bir kez daha.

Neden Çin sorusuna ise Alberto Manguel tanıtım yazısında kendince bir açıklama getiriyor. (Bkz. *Cumhuriyet Kitap Eki, 11 Nisan 2014; Sevdalı Kızın Öyküsü*).

GEÇİCİ EK:

Eduardo Berti'den "Düşlenen Ülke"

Arjantinli yazar Eduardo Berti'nin "Düşlenen Ülke"sinde okur daha ilk sayfalarda kendisini tamamlanmış, harikulade, son derece berrak ve anlaşılır bir şeyin beklediğini bilir ama Berti zarif bir cömertlikle vaadini kesin olarak yerine getirmeyip okurun düşlemeyi sürdürmesine izin verir. Kitabı, Alberto Manguel'in değerlendirmesiyle tanıyoruz...

Cumhuriyet Kitap Eki

Yayınlanma tarihi: 11 Nisan 2014 Cuma, 16:23

Alberto Manguel, Sevdalı kızın öyküsü (*)

Bir yerde okumuştum, Moğolistan'da bir hikâye anlatmaya hazırlanan kişinin, giriş mahiyetinde, anlatının çağırdığı hayaletler yaşayanların arasına yerleşmesin diye önce bir büyü töreni yapması gerekmiş. Bu törenin ardından, hikâyesini bitirdiği zaman kahramanların içinden çıkıp geldikleri karanlığa geri döneceğini bildiğinden, rahat rahat anlatmaya başlayabilirmiş. Bu önlemin Batı'da anlaşılıp anlaşılamayacağını bilmiyorum; Batılı yazarlar kibirlidir, hayal ürünü kişilerinin okurları arasında canlanmasını istemekle kalmaz, ölümsüz olmalarını ve sonsuza dek bu dünyada kalmalarını arzularlar.

Temkinli Moğollar'ın edebi geleneğinin Çin'de herhangi bir dönemde var olup olmadığını da bilmiyorum. Öyle olsa, Eduardo Berti'nin Düşlenen Ülke'si iki nedenden ötürü skandala yol açardı: Birincisi, kişileri kesinlikle unutulmaz olduğu ve ne kadar büyü yapmaya kalksanız da kitabı kapattığınızda ortadan kaybolmayacakları için. İkincisi de romandaki olaylar hayattaki kahramanların iradesinden çok ölmüş olanların arzularına bağlı olduğu için. Kitabın başında can çekişen ninenin varlığı son nefesiyle birlikte zayıflamaz; aksine, biz sayfaları çevirdikçe gölgesi giderek büyür ve sonunda romanın tamamını kaplar. Berti hikâyesini anlatmaya başlarken bir büyü töreni yaptıysa hiç şüphesiz töreni Moğol anlatıcılarınınkinin tersiydi.

"DÜŞSEL" DEĞİL, "DÜŞLENEN" BİR ÜLKE

İlk romanlarında -Agua, Wakefield'in Karısı ve Bütün Funes'ler en çok sevdiklerimdir- sergilediği anlatı ustalığının ardından Düşlenen Ülke'de bir üstadın maharetiyle karşılaşmak şaşırtıcı olmasa gerektir. Düşlenen Ülke'nin bir hayalet öyküsü olduğunu söylemek bu dahiyane eseri bir tür meselesine indirgemek olur; meğerki Yürek Burgusu ve Pedro Páramo'yu da aynı kategoriye dahil edelim. Tıpkı bu iki temel eser gibi Berti'nin romanı da psikolojik anlatıyı fantastik anlatıdan, şüpheli okuru inanmaya hazır okurdan ayırmak istemez. Tıpkı James'in İngiltere'si ve Rulfo'nun Meksika'sı gibi 1930'ların Çin'inde de hayaletlere ve canlılarla mümkün olduğunca onurlu şekilde bir arada yaşayabilmeleri için gerekli törenlere inanılır. James ve Rulfo örneklerinde olduğu gibi Berti'nin de ustalığı okura bu inançları benimsetmesi değil, onlara saygı duymaya zorlamasıdır. Bu bağlamda Berti'nin Çin'inin "düşsel" değil, "düşlenen" bir ülke olduğunu hatırlamak önemlidir; bu ayrımı yapmak elzemdir.

Berti roman yazarının görevinin kendi dünya görüşünü (deneyimlerini, fikirlerini, duygularını) değil, kahramanlarınınkini yazıya dökmek olduğunu anlamıştır (ya da sezmiştir). Nasıl ki gündelik yaşantımız rüyalarımıza bir resimsel çerçeve sağlarsa yazarın hayatının çeşitli unsurları da anlatısında bir rol oynar kuşkusuz ancak şunu unutmamak gerekir ki eser yazarın değil, yazar eserin hizmetindedir. Dante sadece kendisine dikte edilenleri kaydeden bir yazman olduğunu ve şahit olduğu "errori non falsi"yi ("yalan olmayan uydurmalar") mümkün olduğunca aslına sadık şekilde aktardığını söyler burada anahtar kelime "errori", "uydurmalar"dır. Düşlenen Ülke'nin bize sunduğu dünya bir rüya âlemidir elbette ama bu doğru olmadığı anlamına gelmez; okurun kendi hesabına keşfedip anlayabileceği şekilde bir araya getirilmiş (bazıları akademik ciddiyette) unsurlardan oluşan, bir Çin öyküsüne tercüme edilmiş bir anlatı, okurun kendine ait olduğunu bilmediği deneyimler.

Neden Çin? Ayrıntılı haritalara ve kürelere, ayrıca davetsiz misafir Google Earth'ün keskin gözüne rağmen dünyamızdaki mekânların fiziksel olmaktan çok düşlendiğini, varoluşlarının coğrafi niteliklerinden çok ne şekilde anlatıldıklarına bağlı olduğunu biliyoruz. Hiç kuşkusuz Timbuktu birçok Afrika kentine benzer, Transilvanya Macaristan'ın diğer illerinden daha önemli değildir, ama Rider Haggard'ın kahramanı Allan Quatermain'in ve Bram Stoker kahramanı Kont Drakula'nın maceraları sayesinde bu mekânlar dünyaya ilişkin algımızda özel bir yer tutar. Aynı şekilde, Kültür Devrimi'ne, Tiananmen Meydanı katliamına ve Halk Cumhuriyeti'nin yeni ticari emperyalizmine rağmen Batılılar'ın imgeleminde Çin aynanın öteki tarafıdır. (Yalnızca Batılılar'ın da değil; unutmayalım ki Binbir Gece Masalları'nda Alaaddin Çinli bir delikanlıdır ve maceraları her şeyin mümkün olduğu Çin imparatorluğunda geçer; XIV. yüzyıl âlimi İbn Haldun son derece titiz ve ayrıntılı Mukaddime'sinde

Çin'in "halkının tamamı sihirbaz olan bir parfüm, tütsü, hatta altın ve zümrüt" ülkesi, bir harikalar ülkesi olduğunu söyler.)

"DÜNYA BÖYLE, ASLA GERÇEKLEŞMEYEN BİR VAAT"

Düşlenen Ülke'nin bir hayalet öyküsü olduğunu söylemiştik. Bir aşk öyküsü, aşkın keşfi öyküsü olduğunu da söyleyebilirdik, ergenlik çağındaki bir kızın bir başka genç kıza, babası âmâ bir kuşçu olan ve kahramanın görülmedik güzelliği yüzünden efsane kuşuna benzettiği bir kıza olan aşkını cesurca sahiplenip savunuşunun öyküsü olduğunu da.

Düşlenen Ülke aynı zamanda bir eş ruhlar öyküsüdür; romanın kahramanı çeşitli başka kişilere yansır, bölünür ya da çoğalır: Ninesinin hayaleti, ağabeyi, güzeller güzeli sevgilisi ve son olarak da, dünyada başka, rüyada başka olan kendi çifte kişiliği. Ünlü bir Çin hikâyesinde bir genç kızın hem âşığıyla kaçıp hem de ailesini üzmemek için ikiye bölünüşü anlatılır; kızlardan biri evde kalıp ailesine bağlı bir evlada yakışır şekilde davranır, öteki âşığıyla kaçıp onunla mutlu bir hayat yaşar. Yıllar sonra evli olanı anne babasını özler, onları tekrar görmek ister. Dönüp eve girmeden önce iki kadın birleşip yine tek kişi olur. Euripides'in Helena'sında da karşımıza çıkan bu temayı Berti daha özgün (daha derin deme cesaretini göstereceğim) biçimde işler. Kuşkusuz kahraman farklı kişilere bölünür; buna rağmen tek bir bedende var olmayı sürdürür. Hayaletlerin muhatabı, saygılı evlat, dayanışmacı kız kardeş, çalışkan ve isyankâr öğrenci, güzel Xiaomei'in sevgilisi tek kişidir. Romanın sonunda, hem kendisinin hem de harikulade sevgilisinin kaderine üzülen genç kız "Adaletsiz dünya" der. Xiaomei "Dünya adaletsiz değil" diye düzeltir. "Dünya böyle, asla gerçekleşmeyen bir vaat."

Düşlenen Ülke için de aynı şeyi söyleyebiliriz: Okur daha ilk sayfalarda kendisini tamamlanmış, harikulade, son derece berrak ve anlaşılır bir şeyin beklediğini bilir, ama Berti zarif bir cömertlikle vaadini kesin olarak yerine getirmeyip okurun düşünmeyi sürdürmesine izin verir.

(*) Çeviren: Roza Hakmen

Düşlenen Ülke/ Eduardo Berti/ Çeviren: Roza Hakmen/ Metis Yayınları/ 170 s.